

Розділ 4

ФІНАНСИ І БАНКІВСЬКА СПРАВА

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2\(62\).107-115](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2(62).107-115)

УДК 336.14:352

Варцаба В. І., Сембер С. В., Траньович Ю. П.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА БЮДЖЕТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У статті проведено аналіз змін у формуванні місцевих бюджетів, обумовлених децентралізаційною реформою. Окреслено законодавчі зміни, які впливали на формування бюджетів органів місцевого самоврядування з початку децентралізаційної реформи та внаслідок воєнного стану. Проведено оцінку впливу реформи на бюджетні показники територіальних громад Закарпатської області за 2020-2022 роки. Охарактеризовано наслідки повномасштабної війни для місцевих бюджетів у 2021-2023 роках та описано ризики, які можуть очікувати територіальні громади у 2024 році.

Ключові слова: бюджети територіальних громад, децентралізаційна реформа, доходи, податкові надходження, воєнний стан.

Постановка проблеми. В останнє десятиріччя органи місцевого самоврядування стикнулися з декількома серйозними викликами та кризами. Власне впровадження децентралізаційної реформи було першим викликом, і якщо громади, які скористались можливістю добровільного об'єднання, мали певний перехідний період для адаптації, а також вагомий додатковий фінансовий ресурс у вигляді інфраструктурної субвенції, то для територіальних громад, які були створені уже відповідною постановою, відразу забезпечувати зовсім інші масштаби послуг було досить складно. Коронавірусна пандемія COVID-19 також було певною кризою, чи принаймні на той час так здавалось, і вона також відчутно відбилася, як мінімум, на темпах впровадження та і на обсягах доходів громад через зменшення

ділової активності та прийнятті обмежувальних карантинних заходів та податкових пільг. 2022 рік ознаменувався масштабними військовими діями, що спричинило виділення з місцевих бюджетів величезних обсягів ресурсів на територіальну оборону, на підтримку внутрішньо переміщених осіб, військових частин тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню децентралізації, зокрема бюджетної, присвячуються праці багатьох провідних вітчизняних науковців, таких як В. Опарін, Ю. Пасічник, В. Федосов, І. Чугунова, І. Луніна, В. Коваленко та інших. У їх працях зроблено глибокий аналіз умов впровадження децентралізації в Україні та визначені проблемні аспекти бюджетної децентралізації. Аналіз впливу реформи на показники територіальних громад досліджуваного регіону частково висвітлювався в інформаційних джерелах, а також в рамках роботи Асоціації міст України, програми GIZ «U-LEAD», проєкту USAID «ПУЛЬС» та інших. Однак, видається доцільним проаналізувати сучасний стан бюджетного забезпечення органів місцевого самоврядування з урахуванням як децентралізаційної реформи, коронавірусної пандемії, так і воєнного стану в Україні з метою виокремлення проблем та пошуків резервів наповнення бюджетів територіальних громад у складних умовах їх функціонування.

У зв'язку з цим метою статті є дослідження результатів реформи бюджетної децентралізації, зокрема, в умовах воєнного стану, спираючись на законодавчі зміни, та окреслити основні

©**Варцаба В. І.**, д.е.н., професор, завідувачка кафедри фінансів і банківської справи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, e-mail: vira.vartsaba@uzhnu.edu.ua

Сембер С. В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», директор Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, м. Ужгород, e-mail: stepan.sember@uzhnu.edu.ua

Траньович Ю. П., м.н.с., Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, м. Ужгород, e-mail: julia.tranovych@gmail.com

ризика для бюджетного забезпечення територіальних громад у наступних періодах.

Опис основного матеріалу дослідження. Процес децентралізації в Україні розпочався у 2014 році з прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [17] (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» [16] (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [14] (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів (Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 № 71-VIII [10], Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 № 79-VIII [8], Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад» від 26.11.2015 № 837-VIII [7] та ін.).

Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ)[19].

28 грудня 2014 року Верховна Рада України ухвалила зміни до Податкового та Бюджетного кодексів України. Внесені зміни визначили нову фінансову основу органів місцевого самоврядування, встановили новий розподіл загальнодержавних податків та запровадили нові місцеві податки, а також запровадили нову систему бюджетного вирівнювання.

Після внесення змін до податкового та бюджетного законодавства, основними податками, які наповнюють місцеві бюджети (міста обласного значення, районів, об'єднаних територіальних громад) стали: 60% ПДФО (податку на доходи фізичних осіб), 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів, 100% єдиного податку, 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт), 100% плати за землю, 100% податку на прибуто підприємств комунальної власності, 100% плати за надання адміністративних послуг та 25% екологічного податку.

Найбільш важливою стала зміна системи бюджетного вирівнювання місцевих бюджетів за видатками, на систему вирівнювання за доходами. Як наслідок, з бюджетів адміністративно-територіальних одиниць, які заробляють більше, ніж мають видатків, –

вилучаються тільки 50% додатково отриманого доходу (за умови, що індекс податкоспроможності складає більше 1,1). Такі вилучення спрямовуються для надання базової дотації.

Натомість в адміністративно-територіальних одиниць, які не заробляють необхідної для видатків суми, базова дотація складає тільки 80% до необхідної суми (за умови, що індекс податкоспроможності складає менше 0,9).

Відповідно до реформи децентралізації, ради об'єднаних територіальних громад відповідали за дошкільну та шкільну освіту, первинну медицину, комунальне господарство, охорону правопорядку та пожежну охорону. Ради районів – за спеціалізовану шкільну освіту (тобто інтернати та спортивні школи), за вторинну медицину (стаціонар широкого профілю). На рівні регіонів фінансуватиметься професійна технічна освіта, спеціальна медична допомога та інфраструктура регіонального значення [3].

2020 рік став ключовим у питанні формування базового рівня місцевого самоврядування: 12 червня 2020 року Уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня [20].

До цього етапу відповідно до Моніторингу процесу децентралізації та реформування місцевого самоврядування станом на 10 червня 2020 року [4] у Закарпатській області було утворено 17 ОТГ, з яких 2 – з центром у містах обласного значення. Проте 10 з них пізніше завершили процес утворення ОТГ в результаті чого були переведені на прямі міжбюджетні відносини тільки з 2021 року, як і інші територіальні громади.

Таким чином, в Закарпатській області повноцінно з урахуванням міжбюджетних відносин функціонували 7 об'єднаних територіальних громад: Тячівська міська і Вільховецька сільська ОТГ, утворені у 2015 році, Полянська сільська ОТГ – у 2016 році, Перечинська та Іршавська міські, Баранинська сільська ОТГ – у 2017 році, а також Мукачівська міська ОТГ, як приєднання до міста обласного значення, – у 2018 році.

Відповідно до нового адміністративно-територіального устрою в Україні сформовано 1469 територіальних громад, з яких 64 – в Закарпатській області.

17 липня 2020 року ВРУ прийняла постанову № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів» [18]. Згідно з документом, тепер в Україні 136 районів. Старі 490 районів парламент ліквідував. У Закарпатській області замість 13 районів стало 6 – Берегівський, Мукачівський, Рахівський,

Тячівський, Ужгородський та Хустський райони.

12 жовтня Президент України підписав Закон №907-ІХ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» [9], який вводиться в дію з 1 січня 2021 року та передбачає, зокрема, завершення бюджетної децентралізації, закріплення за бюджетами громад 60% ПДФО та переведення на прямі міжбюджетні відносини новостворених громад вже з 1 січня 2021 року. Це означало встановлення з 2021 року для новоутворених територіальних громад доходів і видатків в обсягах, які були у міст обласного значення та ОТГ [2].

Цим же Законом виключено положення щодо можливості сільським, селищним, міським головам забезпечувати виконання функцій місцевого фінансового органу. Тому, на рівні органів місцевого самоврядування, у яких не створені фінансові органи, вони мають бути утворені як окремі виконавчі органи зі статусом юридичної особи публічного права [9].

Щодо видаткових повноважень, то з 2021 року всі бюджетні установи, які фінансувалися з районних бюджетів, повинні були поступово перейти на фінансування з бюджетів тих територіальних громад сіл, селищ та міст, на яких територія вони розташовані, та, відповідно, яким буде передано майно.

У таблиці 1 представлені показники виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів) Закарпатської області за 2020-2022 роки. Слід зауважити, що через значні відмінності у розмежуванні місцевих бюджетів через зміни територіального устрою у 2020 та 2021-2022 роках показники за 2020 рік були приведені у співставні умови, зокрема враховані 60% ПДФО, які у 2020 році надходили до бюджетів ОТГ, міст обласного значення та районних бюджетів. З урахуванням того, що перерозподіл дохідної частини відбувся між районними бюджетами та бюджетами базового рівня, найбільш точною буде оцінка динаміки саме сукупної суми доходів районних бюджетів та бюджетів територіальних громад.

Таблиця 1

Доходи загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів) Закарпатської області за 2020-2022 роки, млн грн*

Місцеві бюджети	2020 рік (співставні умови)	2021 рік	2022 рік	Відхилення 2022/2020 pp	
				%	+/- тис. грн.
Зведений бюджет Закарпатської області	5 352,0	6 392,4	9 068,8	169,4	3 716,8
Обласний бюджет	792,6	975,7	1 418,2	178,9	625,6
Районні бюджети	10,8	6,1	3,1	28,9	-7,6
Бюджети територіальних громад	4 548,7	5 410,6	7 647,5	168,1	3 098,8
Бюджет Вільховецької сільської ТГ	17,0	20,8	23,1	135,7	6,1
Бюджет Тячівської міської ТГ	129,0	157,8	160,5	124,5	31,5
Бюджет Полянської сільської ТГ	48,6	67,8	77,4	159,2	28,8
Бюджет Іршавської міської ТГ	95,8	112,6	140,6	146,8	44,8
Бюджет Перечинської міської ТГ	51,5	61,7	130,9	254,3	79,4
Бюджет Баранинської сільської ТГ	60,0	70,9	72,1	120,0	12,0
Бюджет Мукачівської міської ТГ	701,4	838,9	1 795,7	256,0	1 094,3
Бюджет Великоберезнянської селищної ТГ	42,8	45,5	69,8	163,0	27,0
Бюджет Горондівської сільської ТГ	15,7	18,4	25,7	163,4	10,0
Бюджет Довжанської сільської ТГ	19,2	22,7	28,1	146,0	8,8
Бюджет Зарічанської сільської ТГ	30,6	34,9	38,5	126,0	7,9
Бюджет Кам'янської сільської ТГ	11,2	15,7	16,0	142,3	4,8
Бюджет Керецьківської сільської ТГ	14,5	18,6	20,5	141,1	6,0
Бюджет Косоньської сільської ТГ	27,0	19,9	29,4	108,8	2,4
Бюджет Оноківської сільської ТГ	46,5	58,2	133,5	287,0	87,0
Бюджет Холмківської сільської ТГ	151,4	186,2	237,9	157,1	86,5
Бюджет Берегівської міської ТГ	178,6	208,8	271,5	152,0	92,8
Бюджет Батівської селищної ТГ	37,9	42,5	35,6	93,8	-2,4
Бюджет Бедевлянської сільської ТГ	10,3	13,6	12,7	123,5	2,4
Бюджет Білківської сільської ТГ	26,8	31,4	35,8	133,8	9,0
Бюджет Богданської сільської ТГ	35,9	40,9	40,2	111,9	4,3
Бюджет Буштинської селищної ТГ	31,1	37,2	64,4	206,9	33,3
Бюджет Великоберезької сільської ТГ	12,8	17,9	18,3	143,4	5,5

Продовження таблиці 1

Бюджет Великобиганської сільської ТГ	19,1	20,2	26,4	138,7	7,4
Бюджет Великобичківської селищної ТГ	51,1	60,7	63,4	124,1	12,3
Бюджет Великодобронської сільської ТГ	16,1	25,0	28,4	176,5	12,3
Бюджет Великолучківської сільської ТГ	39,0	49,3	61,7	158,2	22,7
Бюджет Верхньокоропецької сільської ТГ	21,5	24,4	37,7	175,1	16,2
Бюджет Вилоцької селищної ТГ	30,6	32,9	36,4	118,9	5,8
Бюджет Виноградівської міської ТГ	221,5	253,4	325,6	147,0	104,1
Бюджет Вишківської селищної ТГ	30,9	32,0	41,1	132,9	10,2
Бюджет Воловецької селищної ТГ	44,7	48,4	51,3	114,7	6,6
Бюджет Горінчівської сільської ТГ	15,4	17,4	19,6	127,0	4,2
Бюджет Драгівської сільської ТГ	14,7	17,1	20,6	139,6	5,8
Бюджет Дубівської селищної ТГ	30,0	35,7	40,8	136,2	10,9
Бюджет Дубриницько-Малоберезнянської сільської ТГ	20,8	24,4	27,1	130,1	6,3
Бюджет Жденіївської селищної ТГ	10,4	13,3	12,7	121,6	2,2
Бюджет Івановецької сільської ТГ	30,5	41,4	38,5	126,2	8,0
Бюджет Колочавської сільської ТГ	8,2	11,7	19,8	242,7	11,7
Бюджет Кольчинської селищної ТГ	32,8	39,6	89,6	273,2	56,8
Бюджет Королівської селищної ТГ	30,5	36,7	33,5	109,9	3,0
Бюджет Костринської сільської ТГ	7,7	10,0	11,0	144,1	3,4
Бюджет Міжгірської селищної ТГ	68,9	81,3	93,0	134,9	24,1
Бюджет Неліпінської сільської ТГ	20,8	23,0	21,8	104,7	1,0
Бюджет Нересницької сільської ТГ	39,3	48,1	47,6	121,1	8,3
Бюджет Нижньоворітської сільської ТГ	15,0	20,9	20,9	138,6	5,8
Бюджет Пийтерфолвівської сільської ТГ	31,1	38,7	51,0	163,9	19,9
Бюджет Пилипецької сільської ТГ	11,4	14,3	16,2	142,5	4,8
Бюджет Рахівської міської ТГ	78,5	90,7	151,0	192,2	72,4
Бюджет Свалявської міської ТГ	99,4	107,5	121,4	122,0	21,9
Бюджет Середнянської селищної ТГ	35,8	35,3	36,3	101,3	0,5
Бюджет Синевирської сільської ТГ	8,4	10,5	15,9	189,4	7,5
Бюджет Солотвинської селищної ТГ	46,6	54,3	55,7	119,4	9,1
Бюджет Ставненської сільської ТГ	13,3	16,3	22,6	170,8	9,4
Бюджет Сюртівської сільської ТГ	39,7	43,2	45,4	114,2	5,7
Бюджет Тересвянської селищної ТГ	23,2	29,7	31,8	137,2	8,6
Бюджет Тур'є-Реметівської сільської ТГ	20,9	28,7	32,9	157,4	12,0
Бюджет Углянської сільської ТГ	15,8	20,0	19,6	124,1	3,8
Бюджет Ужгородської міської ТГ	1 036,5	1 260,0	1 671,5	161,3	634,9
Бюджет Усть-Чорнянської селищної ТГ	32,0	38,7	31,4	98,1	-0,6
Бюджет Хустської міської ТГ	246,6	290,5	347,0	140,7	100,4
Бюджет Чинадіївської селищної ТГ	31,9	39,8	41,3	129,4	9,4
Бюджет Чопської міської ТГ	111,4	123,4	251,1	225,5	139,7
Бюджет Ясінянської селищної ТГ	50,8	59,0	59,1	116,4	8,3

* сформовано авторами за даними департаменту фінансів Закарпатської ОВА

2021 рік був першим, коли бюджетний процес на базовому рівні проходив у відповідності до нового територіального устрою. В цьому році до місцевих бюджетів області надійшло податків і зборів та інших доходів у сумі 7 149,5 млн грн, з них доходи загального фонду зросли на 19,4 % або на 1 040,3 млн грн, спеціального – на 21,2 % або на 132,5 млн грн. Впродовж 2021 року до загального фонду місцевих бюджетів мобілізовано 6 392,4 млн грн, що становить 104,2 % до планових показників, понад план надійшло 255,8 млн грн.

Незважаючи на наявні проблеми з нестачі кадрів в процесі створення територіальних громад та формуванні нових виконавчих органів, виконання затверджених показників забезпечили 55 територіальних громад Закарпатської області.

Зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів досліджуваного регіону зумовлено головним чином збільшенням надходжень податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку, єдиного податку, податку на майно в частині плати за землю, спеціального фонду - власних надходжень бюджетних установ.

Збільшенню надходжень податку на доходи фізичних осіб порівняно з 2020 роком сприяло зростання фонду оплати праці, викликане збільшенням розміру мінімальної заробітної плати з 1 січня 2021 року до 6 000 грн, з 1 грудня – 6 500 грн та посадового окладу працівника I тарифного розряду ЄТС у розмірі 2 670 грн з 1 січня і 2 893 грн з 1 грудня, прожиткового мінімуму для працездатних осіб у розмірі 2 270 грн із 1 січня, з 1 липня 2021 року – 2 379 грн та з 1 грудня – 2 481 грн [1].

75 % всіх доходів загального фонду складають надходження з податку на доходи фізичних осіб, а саме 6 795 млн грн, що на 63% більше попереднього року. Основним чинником такого зростання надходжень ПДФО є збільшення кількості військовослужбовців та їх заробітної плати. І саме це стало основою збільшення загальних обсягів доходів у 2022 році.

Також зросли і надходження від туристичного збору – на 65%, з 11,7 млн грн у 2021 році до 19,5 млн грн у 2022 році. На жаль, причиною цього не є активізація туристичної сфери краю, а здебільшого проживання внутрішньо переміщених осіб у готельно-туристичних комплексах.

Значна позитивна динаміка спостерігається і по платі за надання адміністративних послуг – збільшились за рік на 67%.

Суттєво зменшились надходження акцизного податку з пального – на 67%, зокрема, через встановлення нульової ставки акцизу значну частину 2022 року [11]. На 5% зменшились надходження з плати за землю, зокрема, через зменшення вдвічі коефіцієнту при визначенні нормативної грошової оцінки земель, призначених для розміщення та експлуатації будівель і споруд залізничного транспорту [15].

Найбільше зростання бюджетних надходжень відносно попереднього року, більше ніж у 2 рази, відбулось в Оноківській сільській (на 130% більше), Кольчинській селищній (на 126% більше), Мукачівській міській (на 114%), Перечинській міській (на 112% більше) та Чопській міській (на 103% більше) територіальних громад.

Зменшились у порівнянні з 2021 роком надходження до 11 бюджетів територіальних громад, в основному, як вже зазначалось, через зменшення надходжень плати за землю та акцизного податку з пального [6].

У зв'язку з російським вторгненням в Україну у територіальних громад з'явилися нові вагомні напрями видатків бюджетів. Багато ресурсів зараз спрямовуються на забезпечення військових

частин та правоохоронних органів, хоча це і не відноситься до обов'язкових повноважень територіальних громад. Ще одним важливим напрямком видатків стала підтримка ВПО та облаштування укриттів.

У 2023 році позитивна динаміка надходжень до місцевих бюджетів збереглась, що дає можливість продовжувати виділяти кошти на підтримку військових та ВПО. До загального фонду зведеного бюджету Закарпатської області за січень-червень 2023 року надійшло 5354,9 млн грн, що на 39% більше, ніж за відповідний період 2022 року. Уточнений план по доходах виконано на 109%. З 64 територіальних громад планові показники виконані в 55 громадах і в 61 наявний позитивний темп росту фактичних надходжень в порівнянні з відповідним періодом минулого року.

Найбільший приріст надходжень досягнуто в Кольчинській (в 6,3 рази більше), Оноківській (в 4,4 рази більше), Верхньокоропецькій (в 3,8 рази більше) та Великолучківській (в 2,3 рази більше) територіальних громадах. Основними причинами такого значного збільшення доходів в одних випадках є зростання надходжень плати за надання адміністративних послуг, в інших – зростання надходжень ПДФО.

Також значно збільшились надходження до бюджетів Великоберезнянської (в 1,7 рази більше), Мукачівської (в 1,7 разів більше), Перечинської (в 1,6 разів більше) та Баранинської (в 1,6 разів більше) територіальних громад.

Щодо структури надходжень, то найбільшу частку у зведеному бюджеті області (загальний фонд) традиційно займає ПДФО – 73%. У порівнянні з I півріччям попереднього року надходження ПДФО зросли на 38% або на 1053 млн грн. У 3,2 рази або на 130 млн грн збільшились доходи від плати за надання адміністративних послуг. На 47% або на 109 млн грн збільшились надходження від податку на майно. Також суттєво зросли надходження від акцизного податку на пальне – в 3,2 рази, оскільки значну частину 2022 року діяла нульова ставка акцизу [5].

15 вересня поточного року Уряд схвалив проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», зареєстрований у Верховній Раді України під №10000 [13]. Згідно законопроекту доходи бюджетів територіальних громад Закарпатської області зменшаться на третину. Таке зменшення очікується з декількох причин. По-перше, це заплановане вилучення у бюджетів територіальних громад на користь державного бюджету надходження ПДФО від

оподаткування доходів у вигляді грошового забезпечення, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу, як і урядовий законопроект змін до Бюджетного кодексу, реєстр. №10037 [12]. Для територіальних громад Закарпатської області це близько 2,2 млрд грн або 27% доходів бюджетів загального фонду без трансфертів.

Ще однією причиною є вилучення у громад 4% ПДФО – зниження до 60% частки ПДФО, яка зараховується до бюджетів територіальних громад. Це додаткові втрати понад 360 млн грн або 4,4% доходів. В сукупності втрачається майже третина надходжень.

Також суттєво змінюються показники горизонтального вирівнювання. Розрахунковий обсяг базової дотації з державного бюджету для територіальних громад області зменшується на 590 млн грн або на 31% відносно поточного року, для обласного бюджету – збільшується на 138 млн грн або на 75%. Обсяг реверсної дотації, що вилучається з місцевих бюджетів до державного бюджету зменшується на 481 млн грн або на 68%, але планується, що реверсна дотація у 2024 році до держбюджету не перераховуватиметься [21].

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Довідка про підсумки виконання місцевих бюджетів Закарпатської області за 2021 рік. Департамент фінансів Закарпатської ОВА.
2. З чим стартуватимуть 64 територіальні громади Закарпаття: бюджетна аналітика. Карпатський вісник, 2020. URL: <http://karpatvisnuk.com.ua/all-news/z-chim-startuvativimut-64-teritorialni-gromadi-zakarpattya-byudzhetha-analitika.html>.
3. Лазар, П.Д., Траньович, Ю.П. Перші наслідки бюджетної децентралізації в об'єднаних територіальних громадах. Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Ужгород, 23 листопада 2016 р. С. 122–125.
4. Моніторинг процесу децентралізації та реформування місцевого самоврядування станом на 10 червня 2020 року. URL: https://www.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/590Моніторинг_10.06.2020.pdf.
5. Надходження до місцевих бюджетів Закарпаття за I півріччя 2023 року зросли на 39%. Закарпаття онлайн Beta, 2023. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/229014-Nadkhodzhennia-do-mistsevykh-biudzhativ-Zakarpattia-za-I-pivrichchia-2023-roku-zrosly-na-39>.
6. Надходження загального фонду місцевих бюджетів Закарпатської області за 2022 рік зросли в 1,4 рази відносно 2021 року. Закарпаття онлайн Beta, 2023. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/225387-Nadkhodzhennia-zahalnoho-fondu-mistsevykh-biudzhativ-Zakarpatskoi-oblasti-za-2022-rik-zrosly-v-14-razy-vidnosno-2021-roku>.
7. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад: Закон України від 26 листопада 2015 року № 837-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837-19#Text>.
8. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28 грудня 2014 року № 79-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>.
9. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України від 17 вересня 2020 року № 907-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-IX#Text>.

Окрім цього, у 2024 році не заплановано субвенції з державного бюджету на дороги та фінансування Державного фонду регіонального розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Викладений вище аналіз впливу на місцеві бюджети останніх викликів для місцевого самоврядування мотивує більше уваги звертати на фінансову стійкість бюджетів громад, яка має дозволяти забезпечувати не тільки покладені на органи місцевого самоврядування повноваження, а й мати певний рівень резервів і певний рівень гнучкості, щоб мати змогу реагувати на такі надзвичайні, непередбачувані виклики.

Заплановані на 2024 рік кроки Уряду з метою акумулювання ресурсів для фінансування сектору безпеки та оборони матимуть значний негативний вплив на спроможність місцевих бюджетів. Такі зміни не дадуть можливість територіальним громадам надалі підтримувати військові підрозділи, виділяти кошти на забезпечення мешканців укриттями та підтримку ВПО. Тому важливо шукати компромісні рішення та альтернативні підходи.

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28 грудня 2014 року № 71-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>.
11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
12. Про внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Проект Закону України від 12.09.2023 р. № 10037. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42765>.
13. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Проект Закону України від 15.09.2023 р. № 10000. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42796>.
14. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
15. Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок: Постанова КМУ від 03.11.2021 р. № 1147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-п#Text>.
16. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.
17. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження КМУ від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
18. Про утворення та ліквідацію районів: постанова ВРУ від 17 липня 2020 року № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>.
19. Реформа децентралізації. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.
20. Те, чого ніколи не було в Україні: Уряд затвердив адмінтерустрій базового рівня, що забезпечить повсюдність місцевого самоврядування. Прес-центр ініціативи «Децентралізація», 2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12533>.
21. У 2024 році бюджети територіальних громад Закарпаття планують зменшити на третину. ПравдаЄ, 2023. URL: <https://pravdaye.com.ua/u-2024-roczy-byudzhetny-terytorialnyh-gromad-zakarpattya-planuyut-zmenshyty-na-tretynu>.

REFERENCES

1. Dovidka pro pidsumky vykonannya mistsevykh biudzhetiv Zakarpatskoi oblasti za 2021 rik [Information on the results of the execution of local budgets of the Transcarpathian region for 2021]. (n.d.). Departament finansiv Zakarpatskoi OVA [in Ukrainian].
2. Z chym startuvatymut 64 terytorialni hromady Zakarpattia: biudzhetna analityka [What will the 64 territorial communities of Transcarpathia start with: budget analysis.] (2020). Karpatskyi visnyk - Carpathian Herald. Retrieved from: <http://karpatvisnyk.com.ua/all-news/z-chim-startuvatymut-64-teritorialni-gromady-zakarpattya-byudzhetna-analitika.html> [in Ukrainian].
3. Lazar, P.D., & Tranovych, Yu.P. (2016). Pershi naslidky biudzhetnoi detsentralizatsii v obiednanykh terytorialnykh hromadakh [The first consequences of budget decentralization in united territorial communities]. Proceedings from: Transformatsiia natsionalnoi modeli finansovo-kredytnykh vidnosyn: vyklyky hlobalizatsii ta rehionalni aspekty - Transformation of the national model of financial and credit relations: challenges of globalization and regional aspects, Uzhhorod, 122-125 [in Ukrainian].
4. Monitorynh protsesu detsentralizatsii ta reformuvannya mistsevoho samovriadvannia stanom na 10 chervnia 2020 roku [Monitoring of the process of decentralization and reform of local self-government as of June 10, 2020]. (2020). Retrieved from: https://www.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/590Моніторинг__10.06.2020.pdf [in Ukrainian].
5. Nadkhodzhennia do mistsevykh biudzhetiv Zakarpattia za I pivrichchia 2023 roku zrosly na 39% [Revenues to the local budgets of Transcarpathia for the first half of 2023 increased by 39%] (2023). Zakarpattia onlain Beta. Retrieved from: <https://zakarpattya.net.ua/News/229014-Nadkhodzhennia-do-mistsevykh-biudzhetiv-Zakarpattia-za-I-pivrichchia-2023-roku-zrosly-na-39> [in Ukrainian].
6. Nadkhodzhennia zahalnoho fondu mistsevykh biudzhetiv Zakarpatskoi oblasti za 2022 rik zrosly v 1,4 razy vidnosno 2021 roku [Revenues of the general fund of local budgets of the Transcarpathian region for 2022 increased by 1.4 times compared to 2021] (2023). Zakarpattia onlain Beta. Retrieved from:

- <https://zakarpattia.net.ua/News/225387-Nadkhodzhennia-zahalnoho-fondu-mistsevykh-biudzhativ-Zakarpatskoi-oblasti-za-2022-rik-zrosly-v-14-razy-vidnosno-2021-roku> [in Ukrainian].
7. Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo osoblyvostei formuvannia ta vykonannia biudzhativ obiednanykh terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 26 lystopada 2015 r. № 837-VIII. [On amendments to the Budget Code of Ukraine regarding the specifics of the formation and execution of budgets of united territorial communities: Law of Ukraine dated November 26, 2015 No. 837-VIII]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837-19#Text> [in Ukrainian].
  8. Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo reformy mizhbiudzhethnykh vidnosyn: Zakon Ukrainy vid 28 hrudnia 2014 r. № 79-VIII. [On amendments to the Budget Code of Ukraine regarding the reform of inter-budgetary relations: Law of Ukraine dated December 28, 2014 No. 79-VIII]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text> [in Ukrainian].
  9. Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 17 veresnia 2020 r. № 907-IX. [On amendments to the Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine dated September 17, 2020 No. 907-IX]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-IX#Text> [in Ukrainian].
  10. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo podatkovoi reformy: Zakon Ukrainy vid 28 hrudnia 2014 r. № 71-VIII. [On amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine regarding tax reform: Law of Ukraine dated December 28, 2014 No. 71-VIII]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text> [in Ukrainian].
  11. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 r. № 2120-IX. [On making changes to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the effect of norms during the period of martial law: Law of Ukraine dated March 15, 2022 No. 2120-IX]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> [in Ukrainian].
  12. Pro vnesennia zmin do rozdil VI Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo zabezpechennia pidtrymky oboronozdatnosti derzhavy ta rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 12.09.2023 r. № 10037. [On making changes to Chapter VI of the Budget Code of Ukraine regarding support for the defense capability of the state and the development of the defense-industrial complex of Ukraine: Draft Law of Ukraine dated September 12, 2023 No. 10037]. (n.d.). Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42765> [in Ukrainian].
  13. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2024 rik: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 15.09.2023 r. № 10000. [On the State Budget of Ukraine for 2024: Draft Law of Ukraine dated September 15, 2023 No. 10000]. (n.d.). Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42796> [in Ukrainian].
  14. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 r. № 157-VIII. [On voluntary unification of territorial communities: Law of Ukraine dated February 5, 2015 No. 157-VIII]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [in Ukrainian].
  15. Pro zatverdzhennia Metodyky normatyvnoi hroshovoi otsinky zemelnykh dilianok: Postanova KМУ vid 03.11.2021 r. № 1147. [On the approval of the Methodology of normative monetary valuation of land plots: Resolution of the CMU dated 03.11.2021 No. 1147.]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-n#Text> [in Ukrainian].
  16. Pro spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 17 chervnia 2014 r. № 1508-VII. [On cooperation of territorial communities: Law of Ukraine dated June 17, 2014 No. 1508-VII]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> [in Ukrainian].
  17. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: Rozporiadzhennia KМУ vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-p. [On the approval of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine: Decree of the CMU dated April 1, 2014 No. 333-r]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
  18. Pro utvorennia ta likvidatsiiu raioniv: postanova VRU vid 17 lypnia 2020 r. № 807-IX. [On the formation and liquidation of districts: Resolution of the Verkhovna Rada of July 17, 2020 No. 807-IX]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> [in Ukrainian].
  19. Reforma detsentralizatsii. Uriadovi portal. [Decentralization reform. Government portal.]. (n.d.). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizatsiiyi> [in Ukrainian].
  20. Te, choho nikoly ne bulo v Ukraini: Uriad zatverdyyv adminterustrii bazovoho rivnia, shcho zabezpechyt povsiudnist mistsevoho samovriaduvannia [omething that has never happened in Ukraine: The government

has approved a basic level administrative structure that will ensure the ubiquity of local self-government]. (2020). Pres-tsentr initsiatyvy «Detsentralizatsiia» - Press center of the "Decentralization" initiative. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/12533> [in Ukrainian].

21.U 2024 rotsi biudzhety terytorialnykh hromad Zakarpattia planuiut zmenshyty na tretynu [In 2024, the budgets of the territorial communities of Transcarpathia are planned to be reduced by a third]. (2023). PravdaLe. Retrieved from: <https://pravdaye.com.ua/u-2024-roczy-byudzhety-terytorialnyh-gromad-zakarpattya-planuyut-zmenshyty-na-tretynu> [in Ukrainian].

Отримано 25.08.2023